

«Тыва даг-дүтү» комбинаттын чолачы Борис Монгушова Шойгу чүкүлүгү «БелАЗ» маркалыг чүкү машинаын 11 чыл ишинде муңу турар. Ажылдыг бердиген, чаңгыс чөргө үр үде ажылдап калкын Б. М. Шойгу бударуга черини мурнакчы чолачыларынчын би-роози.

Дуржулгалыг чолаачы бо ажылдап келген үезинде чаңгыс-даа күш-ажылдын сагылга-чурмуун үрөп көрбөзү. Херек апарган үеде оон машина ажылга кезеде белен болур. Ол ам 1993 чылдын планын күүсөдүр дээр ажылдап турар.

Кан-оол ДЕЛГЕР,
Тудугжу.

«ТЫВАНЫҢ ХЛЕВИ»
А С С О Ц И А Ц И Я

Тываның хлеви деп аттыг чаа ассоциация тургустунган. Чаа тургустунган ассоциацияны Кызыл хоорай Сөвдөө Бүрүктөн. Кызылдан, Чадаанан, Бай-Хаактыг база Туран-ныг хлеб заводтары оон составында кирген.

Чаа тургустунган ассоциацияны тургукчулары бо үстүнде ады кирген хлеб заводтары. Хлеб бөдүрер адыры хевээр арттырылган, бо адырнын шитпирел чадап турар айтырларын шитпирел, ылангыч хлеб бөдүрүп турар эдырда ажылдап турар

ажылчынарнын социал камгаладын быжылгылар, ажылдап турар бударугаларын дери-херекселдер-биле чаар-тып, эде дерири, оон техноло-гиязын улам сайгардыры — «Тываның хлеви» ассоциация-нын кол сорулгазы.

(Бистин көр.)

ЧААРТКАН ӨӨРЕДИЛГЕ
НОМНАРАЫГ БОЛУРЛАР

Тываның ном үндүрер чери республиканын школаларына 1993-94 чаа өөрөдилге чымында ажылга эгелэй бээр өөрөдилге номнары парадым ажылга уламчал турар. Бо хүнерге чедир эне класс өөрөнткелеринин 3 эртемге өөрөдилге номнары чаага келген.

Ол дээрге тыва 4-кү клас-чыларга Р. Р. Бегзи болгаш өске-даа авторларынчын белет-көөн орус дилг моңуун ийги-лик кезе, 2-ти класчыларга И. Ч. Эргил-оол баштаан бө-дүк башкыларынчын тургускан тыва дилг номнары-дыр. Кат-тыгыр 22 миң тираж-биле чырук касталгалыг, оңук кылдыр үнген номнары Ир-кутск хоорайга парлан.

Ол дээрге тыва 4-кү клас-чыларга Р. Р. Бегзи болгаш өске-даа авторларынчын белет-көөн орус дилг моңуун ийги-лик кезе, 2-ти класчыларга И. Ч. Эргил-оол баштаан бө-дүк башкыларынчын тургускан тыва дилг номнары-дыр. Кат-тыгыр 22 миң тираж-биле чырук касталгалыг, оңук кылдыр үнген номнары Ир-кутск хоорайга парлан.

Чаа алдыныс номнарда ницалда, М. И. Морозов на-ционал школаларынчын 3-кү класчыларынча тургускан сан моңуун тыва дилга үндү-рткелдин бодуун бичи ээле-ри база маанат турар. Бо моңуун 12 муң тиражыг кыл-дыр Смоленск хоорайнын ти-пографиязыга парлан, хуу-са белинде Тываже чорук-кан Бистин ном үндүрер че-

риче түгел сөөлгү бо пом дээр бени 1 миллион рубль-ди чарыггаан, а күске чедир чыракче үгөш, чаа өөрөдилге чымын эгелдиге республи-кага келгеш, школаларга тараттырган турар ужулуг номнарынчын саны ам-даа 16 че-дип турар.

(Бистин көр.)

ТЫВАДА ЭҢ-НЕ ААР...

Тываның хан солустур кудар станциязынчын биске берген медалын бээр азыра, кижиг ханынчын 100 граммда эртээ январь айда 500 рубль чедир өскөн. Эрткен жылдыг декабрь-га чедир бени 100 рубль турга, 600 рубль боттарынын ханын дужаган. А бо чымын бирги айында 557 кижиг кээп, өки тура-биле ханын берген.

Мурунча чылдарга хан дужа-гаан улусту 2 хун ишинде ажылдаан азы өөрөдилге-нинден хостар турган. Ол ченинде эскерилге чок ар-кан, чүге чөмөмөзин дээр хан өртөөндө айгыр баш теле-вири 180 рубль чедирген.

Дерт дугаар категориянын бо хан солустур кудар стан-циязы чылда 1 тонна 500 ки-лограммдан 2 тонна чедир хан алыр планинг. Оозун эркен чылын 1 тонна 700 килограмм кылдыр үүсеткен. Бир эвес үстүкү деңиз — ийн тонна чедер берген болза, 3-кү кате-гориянын станциязынчын ши-лчиг берил болур турган. Ын-чүн ажылчылар салын өстү-рүп, медицина дери-херексе-дерин көүдөдүр алыр арга-дыл апар.

Негелде бээрден экилетче чер-леринге арыг (алдынан хан-чын ол хевээр бээр) хан че-дирери көрдүмүн. Ханында лейкоцит, тромбоцит чедилеес арыг улуска лейко болгаш тромбоциттен массаларын че-леткеш, недела дүрүзүндө бээр. Хей кезинде нативтик плазманы, эритроциттер ма-саны кылдып турарлар.

СПИД аары хан ал турга, хирдиг, мурунда ажылгап турган ширин дамчыттыр кижиге халдай берил болур турган. Эргелекчи М. Н. Ис-кова бо талазы-биле корта-лың суменел турар, чүге диге хан алган дери-херекселдер-ин (чуга шпринг эвес) до-раан-на өртөлдүг турар. Ын-чан кээрге, кадык шырык улус бодуун ханын 300 грамм чедир дилин-биле ду-жаап болур.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган. Ол санады Дээди Советтин Даргазы база дегеш, Кон-ституция төлөвилдиге бо сессияга тургустуну келген маргылаалыг бөлүк айты-рыларын сайгарып эгелээ-ринче кирерин саналдаан.

Бир дугарында Тыванын алдынкы дугайында айтыр-гынын сайгарып эгелээ, Бо ай-тырты элээн маргылаалыг айтыргы болуп турган. Чүге дээрге чамдык депутаттар Тыва бот-догунаан күрүне болонда, он адын орус-даа, тыва-даа дилга шүүт албан бээр-биле «Тыва» деп бижир-рин болгаш чугаалаарын саналдап турган, а орус бол-гаш өске-даа нациялыг де-путаттар шаг-төөгүндө тур-густуну келген чамдык дугары Тываны тыва дилга дилга дилгаларга «Тыва» деп ааларын, бижирерин сессияны баштайгы хүнеринден бээр саналдап келген.

Юрий ДАРБАА.

МАСТЕРАЕР НЕМЕШКЕН

КЕМЕРОВО. Самбо хүрешке Тыванын шырык спорчу-лары Новокузнецк хоорайга болуп эркен Сибириян чемпио-надында чедиршикти киришкел келген. Бистин мөге-ленисти хоочунун аразынга делегей чемпиону Иван Хураган уадурут чорган.

90 килограмм чедир дең-изге мөгебел аразыга Кы-зылдан педагогика инсти-тууну студенттин Бекеней Кужугет маргылаалын чөм-пону атты чадап алган. Аас Моңуш (100 кг) болгаш Роман Серээдар (52 кг) олар

боттарынын деңиздерине тү-зүндө ийги чөмөкчү эгелээ-нер.
Бо мөгебел ам самбо хү-решке Россия Федерациязын спорт мастелерин болчу турар

(Бистин көр.)

ТЕЛЕПРОГРАММАНЫ—
«ШЫНГА»

Бо хүнерде Россияда телерадиокомпанияларынчын тургу-зуун эдин-чапап турары-биле берген алдыныс. Хей санымч номчукчулар-даа, редакция-даа амрыан. Суббота хүнүндө эгелээш телепрограмманы док-таамал парлал эгелээнини өөрүшкү-биле номчукчулары-шыска дилгалыг тур бис.

«Шын» солунун ажылда-чылары номчукчулар-биле ужуражып, кан-даа баарга, бир чугула дилге, негелде телевидение программанын со-лууга дарый парларын турду. Ындыг уткамыг чүс-чүс чага-лар база редакцияга келги-дээр. Номчукчуларынчын дилгөн хандыры-биле солунун ре-дактору, өске-даа ажылдак-чылары, Тываның телевидео-компаниязынчын даргазына каш удаа барып, харын-даа Тыва Республиканың Чаза-нын деңизинде чедир ук ай-тырныч чугаалаашкан. Ын-

чылда-даа түнчөл чок бооп келген.
«Телепрограмманы» чагыдып алган улус бис. Ынчалза-даа почта харылаазынын чөтпес ажалында недела эрте бең-деге келер-дир. Ынчангыш күнүң үгөр солуга парлан көрүңүр деп каан чагаалар база катан көөп эгелээт. Теле-радиокомпания редакциядан хей түнүгү ашканы негези. Ам көнчүр, оон төлөөш, ном-чукчуларынчын дилгөн хандыра-рын кызматкан бис. Алаа база телерадиокомпания чөпшээр-шизээн турган.

(Сессиядан өттөгү тарва-зында солунга уламчылар бер-сиз).

ШЫН

Солун 1925
ЧЫЛДЫҢ
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 28 (15002) 1993 чылдың февраль 12, пятница Солунга ат салган шагы 1 Садар өртөө 4 рубль.

Тыва Республиканың Дээди Сөвединиң чедиги чыбыжының ээлчег чок он тоску сессиязы

АШ-ЧЕМ ӨРТЭЭ КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Сессиянын февраль 10-да болган кезеки хуралнын эгелдиге Конституция төлөвиллин чүдүрер айы-биле чугаалажы көрүүн уламчы-лаан. Ындыг болзажок элээп хөй депутаттарынчын бичил-диз чылгааран-биле хуралга келбей барганына кол айтырларын дүгүрүп ба-дыларынчын көрүмө чөтпес бо-луу берген. Байдал ичинч баарга чамдык депутат-тар хуралга келбей барган кижилерин дилеп тыгар. Бир эвес райондалыг чөрүк барган болза, машина-биле сүдүрүр дугайында айтырларын тургускан. Хуралга доктаамал олурушпай турар депутаттарын тодарыккан, оларын-биле тускай беселаны кылдыр дугайында-даа чугаалар бол-гулаан. Оларнын ичинде негелдерин салып турганын чөтпүтү, Тываның төгү-зүндө бо хире чугула болгаш төгүлүгү айтырыг — Кон-ституция төлөвиллин сайгарып, ону хууэл алыр деп турар сессияга доктаамал олуруш-пай турар депутаттарынчын харысалга чогу оларнын депутат хууэлелеринче кан-дыг хамгарылманын көргү-зүп турар.

Сессиянын февраль 10-да болган кезеки хуралнын эгелдиге Конституция төлөвиллин чүдүрер айы-биле чугаалажы көрүүн уламчы-лаан. Ындыг болзажок элээп хөй депутаттарынчын бичил-диз чылгааран-биле хуралга келбей барганына кол айтырларын дүгүрүп ба-дыларынчын көрүмө чөтпес бо-луу берген. Байдал ичинч баарга чамдык депутат-тар хуралга келбей барган кижилерин дилеп тыгар. Бир эвес райондалыг чөрүк барган болза, машина-биле сүдүрүр дугайында айтырларын тургускан. Хуралга доктаамал олурушпай турар депутаттарын тодарыккан, оларын-биле тускай беселаны кылдыр дугайында-даа чугаалар бол-гулаан. Оларнын ичинде негелдерин салып турганын чөтпүтү, Тываның төгү-зүндө бо хире чугула болгаш төгүлүгү айтырыг — Кон-ституция төлөвиллин сайгарып, ону хууэл алыр деп турар сессияга доктаамал олуруш-пай турар депутаттарынчын харысалга чогу оларнын депутат хууэлелеринче кан-дыг хамгарылманын көргү-зүп турар.

Тиг хөгжүлденин оруу-биле хөгжүп орав сүвериниң бол-гаш демократтыг күрүне» деп бижир. Бир эвес бо немеде хууэл алдынамай баар болза, «Тыва Республика социал чөп-түт чорукту, ден эрген бол-гаш гуманизмни тургузуп турар сүвериниң болгаш демократтыг күрүне» деп эгелдери кирер.

Г. Ч. Ширин бо хуралга дүүн кирген саналынчын бирги вариэтынча ол талаш-лашкыг ийги саналын бачы-лашкыга кирерин дилеп. Бо чугула айтыргы талазы-биле элээн маргылаа болган соонда, депутаттын кирген саналын бачылашкыга кир-ген, ол хууэл алдынамай.

Конституция төлөвиллин ажылдап кылган комиссия кирерге, ол база-да хууэл алдынамай.

Байдал ичинч баарга төлө-вилдиге бо болгаш өске-даа чүдүлдерин Конституция чөм-сиязы депутаттарынчын кир-ген саналдарын өөренип көрүп тургаш, база катан эде ажыл-кыр кирер кээр деп шитпир-хууэл эгелдигин.

Оон соонда сессия хүн ай-тырның ийги айтырныч чугаалажып көрүүнче кирген.

Республикада кедээ ажыл-а-гай продуктуларынчын өр-тектелерин тургустуну көр-төшкөн болгаш чү өртектелеринчын рыноктөрүнчын негел-деринге дүштүр таарыш-тыг тургузуунчын дугайында ийгиликни тургускан бо-луусуна, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну чугулаа-рына талашкына, республи-каның өртектелеринчын ком-мисианың даргазы, рес-публиканың өртектелер комит-етинин даргазы Г. Н. Хамбо-в кылган.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Душ соонда овалдан деп-утаттар чоорту келсе-келсе, сессияга кол айтырларынчын хууэл аларыга көрдүмүн негелде — депутаттарынчын ни-тин саннын үштүн ийг кези бар апарган. Хуралда олу-рушпай турар кижилерин са-нын база катан тодаратканынчын соонда, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну сайга-рып көрүүнче кирерин элээп кан депутаттар саналдаан.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган.

Оон соонда сессия хүн ай-тырның ийги айтырныч чугаалажып көрүүнче кирген.

Республикада кедээ ажыл-а-гай продуктуларынчын өр-тектелерин тургустуну көр-төшкөн болгаш чү өртектелеринчын рыноктөрүнчын негел-деринге дүштүр таарыш-тыг тургузуунчын дугайында ийгиликни тургускан бо-луусуна, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну чугулаа-рына талашкына, рес-публиканың өртектелер комит-етинин даргазы Г. Н. Хамбо-в кылган.

Республиканың чамдык арат ажыл-агыларын бодуун дорт ажалын кылбай, арага-лары, барааннар садар, ийн-бөр чүктер сөөртүр турар деп чү-гала чоруп турар, амыг ми-жетерин чугаалап болур сир-лер бээр? Шах мындыг уткамыг айтыргы министрге салды-ган. Ол орта тодарыг хары-нын берип шыдааган. Респу-бликада 800 ажыг арат ажыл-а-гайын тургустунган, оларнын канчаар ажылдап турарын хынап көрүп планиоттынмы дээр. Ынчан оларнын чүгү кылды турары ылереп келерин ол дилгиткан.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Чөтпө хамгарылманы сөөлгү айтыргы төлөвилдин 6 чүгүлү-дүр. Маңа хамгарыш-тыр санал берген депутаттар дордан айтыртынчын тургус-тыгында албадал хөвүт бар деп чугаалай берген.

Душ соонда овалдан деп-утаттар чоорту келсе-келсе, сессияга кол айтырларынчын хууэл аларыга көрдүмүн негелде — депутаттарынчын ни-тин саннын үштүн ийг кези бар апарган. Хуралда олу-рушпай турар кижилерин са-нын база катан тодаратканынчын соонда, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну сайга-рып көрүүнче кирерин элээп кан депутаттар саналдаан.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган.

Оон соонда сессия хүн ай-тырның ийги айтырныч чугаалажып көрүүнче кирген.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Депутат К. К. Айыр-Санаа бо саналга хамгарыштыр миң-чаар чугаалаан: «Мен Каадыр-оол Алексеевичтин чон-биле сүмөжжүр дээр чугаала-ны дөштүк түр мен. Ынчангыш референдумду эрттирер, инаар үндүрер айтырларынчын бээр, анча чүгес чер талазы-биле айтырларынчын кирер. А бот-тодараттыңага талазы-биле маңа, Дээди Советке дүгүр-жүп алтар боор бис.

Депутаттар болгаш чаагы-тырларынчын санал-онда солуккан соонда, мындагы референдумне кандыг аайты-рыларынчын үндүрерин, ону шитпирел алыр, а оон бижиле хевээрэлелини тус-кай комиссиядан тургускап, алаа дээр. Чамдык депутат-тар дил дугайында айтыр-ларынчын бээр референдум таарыш-тыр чотга шитпирелдерин деп санадап турганар. Ын-чалза-даа чугаалажы келсе-кел, ийн чыл бургунар ула-зын алдынан Тыва Респу-бликаның дилдэр дугайында хообулу бар, ийн тыва дил — күрүне дилы, а орус дил — харылажылыгтын офи-циалдык дилы деп бижил каан болгаш, маңа улуг маргылаа үндүрер херээ чок. Хообууда ол бүгү көрдүмүн ишкелди деп түн-дүрер. Ынчангыш референ-думду айтырларынчын дил дугайы ушгунган, ону бачылашкын биле бачылап ажынар.

Душ соонда овалдан деп-утаттар чоорту келсе-келсе, сессияга кол айтырларынчын хууэл аларыга көрдүмүн негелде — депутаттарынчын ни-тин саннын үштүн ийг кези бар апарган. Хуралда олу-рушпай турар кижилерин са-нын база катан тодаратканынчын соонда, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну сайга-рып көрүүнче кирерин элээп кан депутаттар саналдаан.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган.

Оон соонда сессия хүн ай-тырның ийги айтырныч чугаалажып көрүүнче кирген.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Депутат М. Б. Эргине санал бээр-биле сөз алган, сессия-га кири бурзуунчын амыдыра-лыга хамгарып, эне чугула-да кедээ ажыл-агы продукт-тарынчын өртек-үненинчын дугайында айтырларынчын чуга-лажып эгелээрге, радонун, төлөвилдиниң коррес-пон-денцири задан чоруй бар-гылаа хомулдан, бо чугула айтырларынчын чарылар, чонга мөдөрениче шыг салбанып шүгүмчүлөөн. Эт, сүт ком-панинчын акционер шитпир-елер кылдыр эде организ-а-тарын ол саналдаан.

Дараанында дилга улуг мар-гылаа үнүп келген. Херек-тин ужуру чүдөл дээр, бот-тодараттыңага дугайында референдум үндүрер бе, үндүрер бе деп айтыртыг болалар ийн агыг үсүлөгү берген. Чамдык депутаттар ону айтырларынчын референ-думун айтырларынчын кирер дээр, а бир өскөдөр — кири-бес деп уадырлашкан бол-галдык. Маңа чатыс аш шитпир үндүрүп чадаш, үндүр-татар-даа, президиум-даа буулан пат болгаштар. Ингенгенишкенин-даа тур-ган, чижээ, депутат В. С. Садчак: «Мен 44 чылдык ка-тапташкынча кирише мен, иччанган туураларын-чымын дегээр килдир үе берей» дээр, элден кыл-аш-тып үнүп-даа турду-ла.

Душ соонда овалдан деп-утаттар чоорту келсе-келсе, сессияга кол айтырларынчын хууэл аларыга көрдүмүн негелде — депутаттарынчын ни-тин саннын үштүн ийг кези бар апарган. Хуралда олу-рушпай турар кижилерин са-нын база катан тодаратканынчын соонда, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну сайга-рып көрүүнче кирерин элээп кан депутаттар саналдаан.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган.

Оон соонда сессия хүн ай-тырның ийги айтырныч чугаалажып көрүүнче кирген.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Депутат К. А. Бачалайын тай-лыглары баштай референдум болур бе, болбас бе деп ай-тырларынчын шитпирел алы-шылар. Оон соонда инаар үндүрер айтырларынчын хевээрэлелини тургусууска чогуулашкын боор.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Душ соонда овалдан деп-утаттар чоорту келсе-келсе, сессияга кол айтырларынчын хууэл аларыга көрдүмүн негелде — депутаттарынчын ни-тин саннын үштүн ийг кези бар апарган. Хуралда олу-рушпай турар кижилерин са-нын база катан тодаратканынчын соонда, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну сайга-рып көрүүнче кирерин элээп кан депутаттар саналдаан.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган.

Оон соонда сессия хүн ай-тырның ийги айтырныч чугаалажып көрүүнче кирген.

Дуунаан күрүне болгаш ТР-ниң чоңуун референдум-ду элдизиниң федерация-дан үкер эрген киришкан, бот-тодараттын эргегин дээринге чөпшээржер сир-лер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен. 2) Тыва Республиканың деңиздерине бижил, чаа, гараж чоогунга уласток черлеринде ашга чөтпес хуу өңү тургуспас дээр-э-биле чөпшээржер сирлер бээр. Чөпшээржер мен. Чөпшээржер мен.

Депутат Г. Ч. Ширин чоң-лу-рыг сүмөжжүр чыш эрттир-деп саналды дегеш, ол чамынчын түнүндө дил-кел хөй айтырларынчын тодараттыга бээр деп чугаалаан. Ол иш-кай ДС-тин Президиум эр-темдери-биле сүмөжжүрле-нинчын чорударын күзөөн.

Оон өске-даа депутаттарын-чын саналы-биле бо чылдын апрель 11-де ТР-ниң чаа Конституциянын кол-кол айтырларынчын хамгарыш-тыг референдуму эрттирер дээр Дээди Совет бачылаш-кын чоруткан. Түнүлгө, сессия-да кирип турар 92 депутаттан 67 кири референ-дум дээр бачылаан-биле апрель 11-де бүгү чоңуун референдумун эрттирер бол-гаш. Бир эвес февраль 11-де ол айтырларынчын Дээди Со-вет шитпирелгезин болза, эртериниң айтырны овал-дан каан болур турган. Чүс дээрге ук айтырларынчын ийн ай-бурунгар шитпирелгезин турар ужурап чүс-дир.

Душ соонда овалдан деп-утаттар чоорту келсе-келсе, сессияга кол айтырларынчын хууэл аларыга көрдүмүн негелде — депутаттарынчын ни-тин саннын үштүн ийг кези бар апарган. Хуралда олу-рушпай турар кижилерин са-нын база катан тодаратканынчын соонда, төлөвилдин чүдүл-дери тургустуну сайга-рып көрүүнче кирерин элээп кан депутаттар саналдаан.

Олар Тыванын Конституция-зынчын төлөвиллин каш ула-за чыгарып келген, мында чедир хууэл ал чадакыл тур-гарын депутаттар корнуун чүгес ажылга деп санаган.

О

АЙТЫРЫГЛАР

КЕЖЭЭЗИ

Сут-Халда өшкү ажил-айтырыгы «Ишкы» совхозуна келди...

Көзү Совет дарганы А. Б. Ооржак өрттөн чыдаа алган...

Отчёт илетседе союнда айтыр-гылар, харылар өгөлүн...

Ылаңгыя совхоз директору Н. Д. Ондарга, агроном Д. К. Монгушка...

Амырак ТДУШ. Чоон-Хемчик район. Чыдаана хоорай.

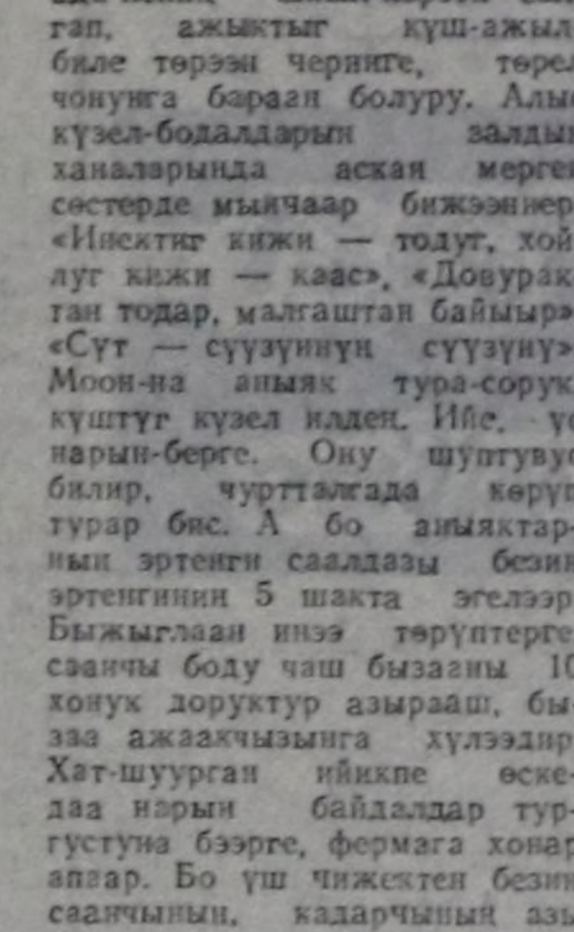
Бо чылдын апрель 24-те «Шамбалыг» совхоз тургустанынан бээр 20 чыл оюн демделген эрттирер.

«Шамбалыг» совхоз тургустанынан бээр 20 чыл оюн демделген эрттирер. Алаа утуктуур күш-ажылдын куя-турары...

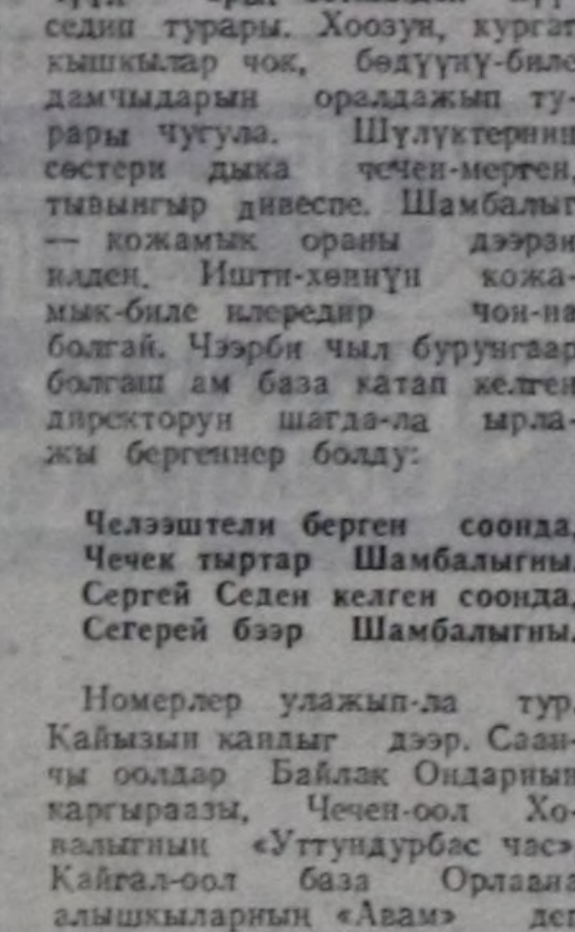
Адам-инин ажил-херези салган амырак чыдаана...

Адам-инин ажил-херези салган амырак чыдаана төрөзү Черинге, төрөл чоңунга бараан болуру...

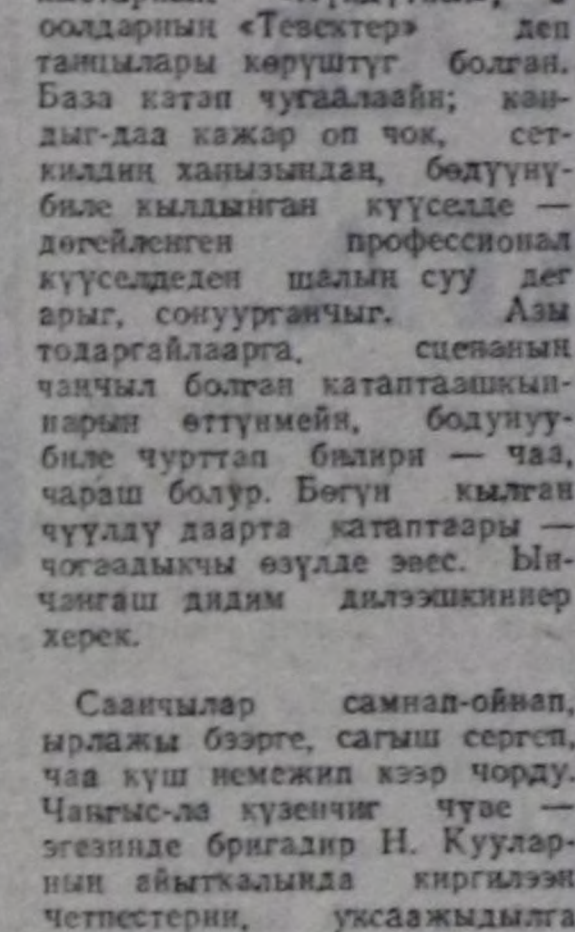
Уран чуулдун хуулазынын бо уадада баш магалдым...

Уран чуулдун хуулазынын бо уадада баш магалдым. Кайгамчык-ла күш Көгөже аяктыгы бээр...

Чүлү — зрыг сөөкүлден куугундун турары...

Чүлү — зрыг сөөкүлден куугундун турары. Хоозун кургак кышкылар чок, бөөдүү-биле дамчыларын орадажым турары...

Саянчылар санжал-ойнап, ирдыкы бээр...

Саянчылар санжал-ойнап, ирдыкы бээр, саям сөгөт, чаа күш немезим көөр чорду...

Бөгүнгү амыдырал

ЧАРЖЫНЧЫГ БОЛБАНАР

Чыдаана хоорайда чамдык кыс уруттар өш-өөрүл, үе-чегерин өтөт, үлпөт чоруп турарын созулган номчааш...

ЧУГЛУП ЧЫДАР

Шагаан-Арыг хоорайда күлдүмчү, кырттал, чурттакым бакчим саймыла шил бөңкүл, арага шилдери чуртуп чылдар...

АКША АЛБАДЫМ

Сут-Халдун чаа аяктыгы, челин турар, мынчага дээр ныл, сайларга эзелтен биче бугурулгенине ажемпер...

ШЫЛАНЧЫГ САДЫГ

Кызыл хоорайнын инавалд-теринге Найрал куудуучулар тускай ашы-чөм магазини аяктыкыны бистер өөрүл ту-

ТӨЛ БАГЫ — ӨГ ЧУДУ

Чоокта чаа Кызылге вок-залга бир угабай-биле чыга-лаштым. Оюн ийн олгунун улуу — шериге, бизини аял-дык...

КАЧЫГДАП АРТЫВЫС

Бистин олгуусу Кара-оол Романонович Очур-оол бо чылдык январь 4-те Кызылда бижектеди өлүрүп кадым...

ШИИТКЕЛЧИК ДЕКӨРДУМ

Чоокта чаа «Шын» солуза «Суд аялдам» болган «Редацияга хары» деп рубри-каларын помчааш, чөпшөрөш-позимини бижил олуру мен.

ЧЫРЫК ЧУУЛДЕР БАЗА БАР

Бере үе келенин көрүп тур бис. Алым-өскөнгө-ле көчүп берсе-дир. Барван-сароан, ачы-чөм бар-дара болза, акша-тогерик чүгө-дара чезишсе.

СОЛУРУ ҮЕ КЕЛГЕН

Кызылдын чурттажымын Че-лена Дюкунду «Алмы солуп-тарга, чүү немези бөөдү» деп чүгө боладан илеткен.

ТУХАЧЕВСКИЙНИ КАНЧААР ШИИТКЕНИЛ?

(Тонтуу. Эгеэн № 17, 20, 22 «Шында»). СССР-нин Элдик судунун Шерик коллегиязынын дарганы В. В. Ульрих 1937 чылдын январь 8-те СССР-нин Топ Күүсекчи Комитетинин Президиумунга бижик чоруткан...

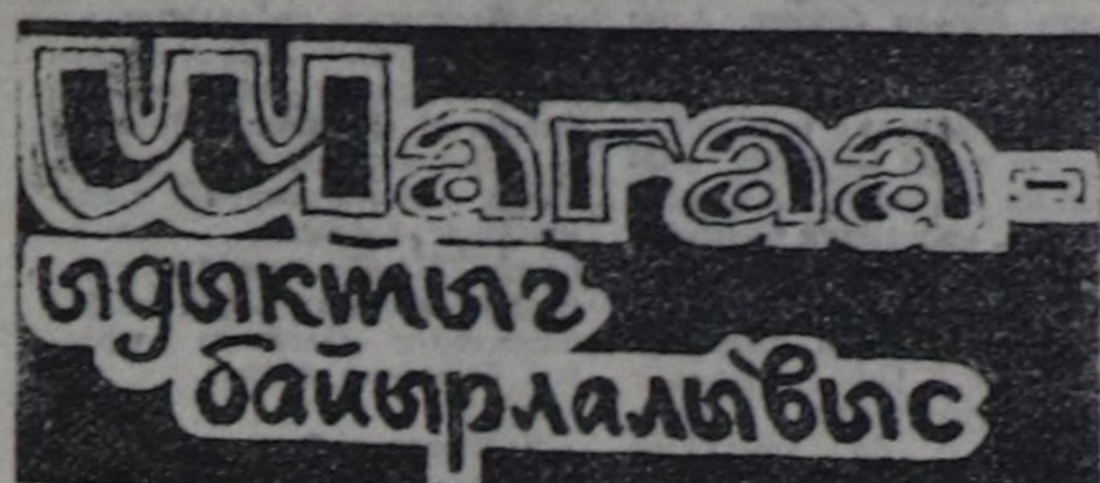
артык херезини чыңан херээ чок болу берген. Хоругдаттырган шерик на-чалыктерин болган өскө-дара кижиери шак иналды дээрин өлүрүкүлдери хоулуга өжөкчөтөн кирип каан берин тургай илден-дир. Ылаңгыя хо-ругдаттырган шерик на-чалыктерини чамдыктары баш-кортун чагаанан Баугар бүрүн баштыктаныган. Сталин-нин эгелээнин бүтүндөй каара чыгаан коллективизацияны туту-п кижикчилерди бурдуу-шакпап, а оң эе тоок өңүтүчү — Ворошиловту олар шүтүм-чүлүн, харын «өлүр» деп турганар деп нугулдээчкисин-биле бурууланган. Ылаңгыя хоулуда тодаргай чезиктер кирип чоруду. Хоул курут керле олурбас. Бир көргө, бир уруунун бажымынын херим-кажазын сөптөн турар, бир көргө, бирөөнүн кажазы-нын өлзөн аштаан, арылаан турар. Могол-турбазым кай-чурар мен. Ол хамаанок чо-нунун айбылаан агы-кежин илзеп, эттеп турба мырмаш амыр.

«ИЙ МУҢ ЧЫЛ-ДЫ КӨӨР МЕН»
Каа-Хем кожунда «Каа-Хем» совхозтун төү Илмыка суурда эи улуг ызыгыт кижик Көк-оол Дудевоич Бал-дан ирей ам 87 харлыг, хой чылдыг кырган-дир. Ол херезинде ам-дара чүгө-дара тоор кыры эвес, адак-бышкак чик, ал-буду сөгөт, караа кескү, куд-дара дымчы херээр. Ашы-чөм сайдылары кезип бо-ла манпан чорутуу. Бир катан анаа ужуражы бергеш: «Кыргын кижик буге окурбас өлүр, уруттарымар тоок эвес, кыргын-ачагай — деп чүгө эредим. — Черле олуруп шыдаастыр мен ийн. Дөстүмөс — деп каар болду.»

«ИЙ МУҢ ЧЫЛ-ДЫ КӨӨР МЕН»
Кыргыннын калы-кырааны «кызыл-дустан» чоруткандан бээр хей чыл өрткөн. Урут-ларын бажынарды дуну-кыргын чоруду. Хол курут керле олурбас. Бир көргө, бир уруунун бажымынын херим-кажазын сөптөн турар, бир көргө, бирөөнүн кажазы-нын өлзөн аштаан, арылаан турар. Могол-турбазым кай-чурар мен. Ол хамаанок чо-нунун айбылаан агы-кежин илзеп, эттеп турба мырмаш амыр.

БОЙДУС-БИЛЕ ЧОЛУКШУЛГА

Шагаа-93

Бир өвс Шагааны бөлүү-беле демдеген эгеленин Улууны (1988 ч.) деп санаар болса, ошол бээр беш жыл өткөн. Тодаргалдарга, Мени чыла-биле беш дугаар, ада Шагаа чыл-биле алды ада демдеген эрттирер бис. Чаа сав-биле (григорин календары) 1993 чыл кыс суг халаттын карамаар дагаа чыл болор. Ол чыл ач-даа үймөк. Ону бис февраль айыны 22-де уткуп аар бис. Бир өвс кымдат календар баугаар январь 23-даа (мичаар чарыттаан берген турду) турган болса, январь 1-де азы орус чолун оон соода демдектелген база бир «эрги чаа чыл» биске хамаарыштыр Чаа чылдын «ажуур келени» ол өвс-ле болгай.

Бо дугайын чүгө-ле катан катан «ылдың» тур сен дээр болса, Чаа чыл-биле холбайч «эден-даа», каттырылгыч-даа, чүндөргө кичи таварышкылар-дыр. Ол чыл дээр-ге, орус чонону өзүзүнаа (Петр I хаанын) доктаалын тургусканы январь 1-ини хуруну үчүгө, ол Чаа чылды тыва «эуни Чаа чыл-биле холбайч көрү кижилер хой боор-дур. Чинжалээр, денкабар 31-ин байрлыгында «Чаа чыл-биле, Шагаа-биле деп» менделжин, шайлашкыч-келдишкени уюштуруу ойнай-сыйда дагаа өтүүндү, ол күш дүрүзүлгү ойнарактар солду. «Дагаа чыл-биле» деп байыр өстүгү чагаалар-даа шайлаш каан-даа турар-даа-дыр бис. Бичилдар Дагаа чылы үймөздө-ле, ол чылда шагайла чуртта берген турдулар аян, Бичил кижилерге, бодавчык, ийн Чаа чыл ханыр утга дүжүп келген ышкыш сагындар чүвө болор.

Ону бодаарга, бистин, тыва кижилерде септик-медерлене Шатааны Чаа чыл байыр-амын кылдыр хураан көрүү эм-даа «ин Доқтаадын, быкылай турары илден-дир. Ош, чындагаанын устүлдө айтылгычысы, дег, январь 1-ини Чаа чылды болуш оон соода орус хура-антинти календарын өзүзүр база бир «Чаа чыл» демдектелген оларны булдырып турар деп-даа болчу болур-ла ийнаа. Бичил-даа чагыс бо таварыш-гадан бени көргө, чамдык улус «аячкы-чачыл» ла инжи чорур, а херек кырында ол чычылдарын сагыр ужур таарыжы көргө, оон ужур-тузашчы-даа ханырлар, чүгө уку-башын хан, амзат-тыраар болжур боорга, аял-тент-дир. Бичил кижилерин тыва чонон, оон чачыл-сагындарын хураануусе деп челеп-чектеп-лаа болбойн аян, Бичил-даа мында асгөргө берген кол чүлү асгөрдөрдө, каян Шагаа болуш өвс-даа улусу чан чыл-сагылтар эгиттиния турар үдө, партия апартар-ры-биле экин арттыр илден-дир дэки, оон ортузула тей-бөр айылынын чагыс талаалы бергенден ол байыр-лаан, Шагаанын, чогуу ужур-укуканын хойге билдин.

Чолу дилеп аар. А ак чала-мага дадааныны багалаары «күзөп күзөп бүдөр болзур» деп дүйп, ичылдыр магади-лаа каары-дыр.

Ам көрөлинер, сагны кы-васык, чажыгы чашкан, бөрөл-чалбарыны кылган, чаламын багала, оон ийнай чүү артамы? Ам артыш, шанака айдылары, ак ханга андаштарыны, чолукшуп өзүлжиги артамы. А артыш, шанака айдылары, ак ханга андаштарыны, чолукшуп өзүлжиги артамы. А артыш, шанака айдылары, ак ханга андаштарыны, чолукшуп өзүлжиги артамы. А артыш, шанака айдылары, ак ханга андаштарыны, чолукшуп өзүлжиги артамы.

Бо чоруктан черле чогуур түнсиди үндүрер артык эвс. Болауусту-на эрткен төгүвүстен көрүп чор бис, кандыг-даа чүвенин эге үлгө-майын эге кылдыр, чартыры дээр-ле, чок бол-за ону шуур үрзүр, чок бол-за «ужур-утказын хажыдары анпар зан Ам Шагаанын база ынаар дей бердиш.

Мээ-не боламын, найсылаа Кымл моон сонгар өскө бу-гу чөлгөргө үлгө-өрчөк бо-лур ужурут, моон сонгар Шагааны тезгиряккан көргү-зүлгө, январь-де корундар-дыр-биле чайрылан херэч чок, улус чонон, малагы амжак салгады «кылымал байырлаага» чычкыларын черле болаш. Бичил-ла, ту-барылаанын национал сүү-зүнү-даа, улусчу ужур-утка-зын-даа оокунгымыс ол.

САГЫС-СЕТКИДН БАЙЫРАЛЫ

Шагаа — омакшалдын, оюн-тогуланын байырлары. Ол — адат-чарыштык, мөөрей-маргылдагы байырлар. Бир өвс сан болуш оон-биле холбайчан булдылар шага-нын сүзүлгөдү кээз болза, оюн-тогула оон эгелгүт, оюн-тузашчы кээз болор. Ша-гаа оюнлары артында Ир-тиг Самбууну «Тыва ойнар» деп номуна оларын ойнаар чүрүмүгө чедир хөлөк чо-даргай бижээн. Бичил-даа оюн оюнлары оон-ла чыраа сол, үш аны болукке үс-хуваан, ойна болур дээрини ам көрөлинер.

Бирдөө, хөлүк хөлүкшкн оюнлары азы массалык оюн-лар. Оларга хамыктын му-рунунда бүтүнүн чүгүлүшкн, талалаын алгаш, оюн-баштан-биле кичи кожомкы-тажыры, чечен өскө хажы-ры, аныктарын «Ак ыяш» чылдык урууларын «Кой-Кой азалар» азы «Аска» айдаткан ойнаар дэки, өскө-даа. Ийне, маргылдагы (мөөрей) оюннар. Оларга ам утундуган, бичил-ла-даа катан тургузуп ал болур «Баг адары» «Баг ка-дары» болуш кажык, тевек, шырдыра оюнлары хамаарыш. Уште, шиндилер (шукткелдн) оюннар. Бо оюнлары кичи-чар-да чагаа-да ойна болур. Бичил-ла-даа шагад болуш чокуу-үлгөргө чедир «Тыва ойнар» да айткыч дег, «Чичи ча-жык», «Ок шуктуч», «Аржым» кычып, оон-даа нарын оюнлары баш чур чогаалын ойна болор. Бир өвс черге көзөк-көк одаг-лар салып алгаш, таптыр ор-ганастан эрттирер болза, бо оюннар кымы-даа чал-

МОСКВАГА БОЛУР

Сонгу чүк уластарын аас чогаал фестивалы фе-враль 24-28 хунирине Мос-ква хоорайга болур эртер. Айна Американын, Канада-нын, Норвегияны, Финляндияны, Швецияны, Грениландияны болуш Россия Федерациянын уластарын аас чогаалыга тур-раскааткан фестивалына кир-жир-биле белтелес ажыла бо хунирде чогуу турар.

Уластуу аас чогаалдын ол улут чымыкына Тыванын улут фестивалынын эрткен түстеринде 16 кижир кир-жил. Олар тыва улустуу аас чо-гаалыга үндөзүнү улут программаны белтелес кыри-кен. Тыва улустуу буюлдары, чычылдары, сүзүлгелери бүрүн хаара туртуган күү-сөндигер бар. Сыгын-хөмөй баа чыдып калган.

Ол мынан Сонгу чүк ула-старын фестивалына тыва улустуу уруу чымыкыларын, ус-шөөр Чазымыгаларын, чо-нар-даштан буткел чогаал-дарын белтелес Тыванын Чу-рукчулар ынтымактык баштар черинин даргазы Товаришай Ондар, чурукчулар ус-шөөр-лөр Алексей Багай-оол, Хей-мер-оол Донгак төлөзөп че-дир.

«ИЛБИЛИГ ӨГ»

Республиканын Уластуу чо-гаалыга бажыныга фе-враль 21-де хоорайнын сту-денттеринин, аныктарынын тавынгын-савынгар чогуунун «Илбилиг өг» деп маргылда-зы болур.

Тел телевидение дамчыдып чыгышына бола болу дээр «Хулугаанын шөл», «Хөгүтү тавыгыларын кылуу» деп солун дамчыдыгыларыга үндөзүнү ол маргылдаа киржир кижилер шилеттиген. Айна көрүкчүлөр баары ха-дир каттырып, кыраанын чо-жун төлдүрүп көлпө, тыва чымыгы, сагыныр анык оод-дур кыстар-биле ужурашп, магта кыдыр дүштүгүн аял-тогуу болур. Амгы рынок үзүндө халас чүвө кайын турар. Ону көр дээр кижилер баш удуур билеттерин садып ап, 250 рубльды төлөөр апзар.

«КУДЕР АҢ-ЧЫ»-ЧАА ШИИ

В. Ш. Көк-оол атгы хөг-жүшүнүн тагарына бо айы сөөлдүрүп кымычталган тыва улустуу аас чогаалына үндөзүн тургускан «Кудер аңчы» деп чаа шинин баш-тайгы үндүргүзгөн көрүп, бооттарынын үнселени бээр-лер.

Ыры-хөгүмүнү, таным-самыгын ук шини Тыва Республиканын алдарык чо-гаалчысы Владимир Серен-оол чогаалган. Ол шинин кол-кол маадырларынын роль-дарын Кудерин — Сергей Ондар, Дагынысан — Чойган-маа Кара-Сал, Караты-Хаяны — Эдер-оол Монтуш, чүс урганын Дилжиктин — Ай-дини Муртага-оол ойнаар. «Кудер аңчы» режиссер Хөгүмтү Комухуу тургускан. Хөгүмтү — Альберт Доржу-нону, балетмейстери — Орлан Монгуш.

«Ада, нем» дигир болзу, Улутканын чалылары «Уруум, огулум» дигир болзу!

Бак-ла чүвө ыды туруун, Бий-ла чүвө бээр туруун! Таакылдак тынжарыла! Алган-көгөн амзаладыр, Аржым-ичке кирээлиңер! Кураай-кураай! Чаа-чыл-биле! Кураай-кураай! Шагаа-биле! Уластуу чогулукчун, уду-де-дир шайлашкан, чалагыч турар. Шагаанын аш-чечини чога улуп байырлардар.

АК-САЛ:
Чаа чылдын чаражын аар, Чаагай агаар тыным алгашар. Хөгөлс-хөгүнү магадынын көр-көрөк, чүкөк серген келер. Чылдың бажы бээрдеди, Чылдан кези сывырдыл, Шайла, мүлөп хөөрөжинер, Чагылы эттен чоогаттар. Чыгышы чагай-ла болунаа, өршө хайыракан.

БАШКАРКЫЧЫ:
Шагаа шажы шажылады, Чаагай өзү бөөрдеди, Мөөрейлди оюнжар Мөөдү-биле кирээлинер! Байырлактар үзүндө, Байшак, хөгөлс үстөр эвс, Өгбөлөрүн ыларындыр. Өтүкү кылдыр бадыраалы! Чаа чыл биле! Шагаа-биле! Чаа чыл биле! Шагаа-биле!

Чымыкларын тус-тус уду-турчуларын азы-биле баг-хал, тевектен, чуңгулал, мр-чачыл, саман эгелээр.

Спарийн чүгүзүкчүзү: Тагар-оол СЕРЕН-ООЛ.

Мөрүттүнген хуңуңер-биле!

Бистин авамыс Зоя Дивн-жиковна СУВАН Сүт-Хөд ра-йонуун Алдан-Маадар школа-зынчып хоочун башкымы, Улус өөредителенин тергенин. Авамыс беш ажы-төлдү өс-түртүп, кичиктен. Хуңдулуг ынак авамыстын февраль айда төртүтүлгөн хуңу. Бичилер аша аас-оонокти, узун жаныны, кадыкшыды күздө-вис.

Уруулары: Састаана, Се-ренмаа, Дина, Даадар, огуу — Виктор.

Бистин авамыс Ким Хөпөнович ХЕРТЕК «Эрбек» сов-хоотун улус зооталыгы, а угавыс Урафа Кюмова ОНДАР Кызылдын бир дугаар апкезаанын фирмачент бооп ажа-дан турар. Олар кайы-ла чагыс хуңу, февраль 14-те төртүтүлгөн. Бичилер, оларга илг байыр чедирин, аас-оонокти күздөвис.

ЧАРЛАЛААР БЫРОЗУ

ӨӨРЕНИНЧЕ ЧАЛАП ТУРАР

«Тыва дыл болуш литература», «Орус дыл болуш ли-тература», «Төгүү» деп тускай эртемдер тавызы-биле төлөвөр-лөк белтелес курстар Кызылда Курренин башкы инсти-тудында ажылдап турар. Институттун дүрүждүлөгү, бедис мөргөжилдик башкыларын кичээлдеринде июль санында 3 хаа эрттирер.

ӨӨРӨТКЕНИ ДЭЭШ ТӨЛӨӨР ХӨЛЕЗИНИ

1. «Тыва дыл болуш литература» деп тус-кай эртемге 6 ай дургузунда өөрткени дээш 9 муң рубль;
2. «Орус дыл болуш литературага» 5 ай дургузунда өөрткени дээш—6,5 муң рубль.
3. «Төгүү» деп тускай эртемге 5 айда өөрткени дээш— 6 муң рубль.

Өөренирин күзөзүнерин айттыган эртем аамы-биле кир-ярыны бүгү шылталдарына институтта ол курстар бе-летээр.

Өөренирин телөвирин 2 азы 3 узур берип болур.

Математика болуш физика талазы-биле үш ай устуалык белтелес курстар институттун кол корпусунга 1993 чылдын февраль 15-те ажылап эгелээр.

Бот-өөрдөлгөк белтелес курстары математика кафедре-дин чынында база ажылдап турар.

Турму болуш бот-өөрдөлгөк база телөвирин белтелес курстарын беш ай хуукажы кылдыр «Орус дыл болуш литература» деп тускай эртем талазы-биле органастан турар. Өөрөткени дээш телөвирин хемчээлин 4000 рубль. Би-жиме-биле күзөткөн контроль ажылдарын институттун башкылары ол курстарга хынаар, азыа реселения бижир, ол мынан институтка март, май, июньда келдерер.

Бюология, химия болуш география талазы-биле курстары бо чылдын мартта органастан эгелээр. Ол дугайында немей чарлар.

Россия болуш Хамаарышмас күрүмелер демкежилгеленин чурттарында өскө өөредиле чегинге кирерин күзөзүнер Кы-зыл институтунун белтелес курстарын кичээлдеринде бөө эгел болур.

ИНСТИТУТТUN АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудум-чуу, бажым № 34, кабинет № 101, телефону 2.50.54.

КУШ-АЖЫЛ БОЛГАШ ЧОННУ АЖЫЛ-БИЛЕ ХАНДЫАР КЫЗЫЛ ХООРАЙ ТӨВУНУЧ ДЫННАДЫ

Кызыл хоорайнын ажылдавын турар болуш ажылап чыдаар чурттагычтарына ай хуукажы курстары Тыванын машина тудуурун башкылары кызыл-ажиал болуш чонну ажил-биле хандылар албан чөри органастан турар. Ра-диооткемна укуктугурун бугурдулуг тускай эртемчилер кижилерин даам өөредир; ажылдап турарларга хамаарыш-тыр инженер-техниктиг тускай эртемдер, мастериң, ажит, чинин тускай мергежилдеринин талазы-биле өөредилгени органастан.

Инженер-техниктиг тускай эртемдерге өөредиле, ажылдакчыларын бугурдулугтен хоорулдурбайн, неделяда 3 удаа, 15-тен 18 шака чедир кичээлдерин чорудар.

Дээди, тускай ортук, техникте болуш бот-өөр эртем билинин талазы-биле мергежилдик специалистер мастериңи тускай эртемни челип ал болур.

Мастерлерни болуш ажылчынарны бугурдулугтен дашкаар 8-тен 17 шака чедир өөредир болуш айла 1500 рубль хемчээлдик стипендияны төлөөр.

Өөредилгени чедиктинин эртен болуш тускайлары дүжүлгү хаммаатлары тускай эртемчилерин азы-биле заводка хулап алыр. Кичээлдер 1993 чылдын февраль 27-те эгелээр.

Тайылыр аларын күзөзүнер 1993 чылдын февраль 24-ке чедир куш-ажыл болуш чонон ажил-биле хандылар Кы-зыл хоорайнын төп албан чегинге келир. ООН АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчуу, бажым 34-2, телефоны-ры 3-27.88. 3-23-14.

«Шын» солунну дамчыштыр

Бистин авамыс Дайнык Оюнович Лапын онал-оондаа таварышкы сөөүндө улаштыр арааш, мөчөн, Биске та-варышкы аар кагыладалы улешкен төрөдөвисинске, биске дөткөмчөн көргүсөк Чүргүй-оол Хошчуу атгы совхозтун директоруна бөрүп четтиргенитин илгердевисин.

Кадамы, уруу, оолдору.

16.00, 18.00 шактада	«ПИОНЕР» Киномында
19.00, 21.00 шактада	«ПИОНЕР» Киномында
20.00 шактада	«КАА-ХЕМ» Киномында
21.00 шактада	«КАА-ХЕМ» Киномында
22.00 шактада	«КАА-ХЕМ» Киномында
23.00 шактада	«КАА-ХЕМ» Киномында
24.00 шактада	«КАА-ХЕМ» Киномында

ГАПАР САНЫ: «Тыва соцаана» № 363505.

Тыва Республиканын Пар-лакта болуш информация министрельгезуугу твюгга, физия Кызыл, Шетмакын болуш Кравченко кудумчу-гу, бажы № 1.

ЧАА ЧЫЛ-БИЛЕ, ШАГАА-БИЛЕ!

Хөгүдү музыка Микрофонче берээл салары-биле Ак-Сал ирептин колдууларын челип ал-гаш үндүрүп келер. Оон хо-лоуна азы дагыгыштыраар ылаагы, тоолуур анык өвс-нибилг даягынчы.

АК-САЛ:
Ак-көк дээрлик, байлак Тыва чуртка Аас дээрлик хаялыг эртенде Мөңү чылды аалчык

Медээ үнүгү Дагаа чылдын уткуулулар

Келер Чаа чыл,
Келжир-чолуу кайыргаларың!
Аас-кежин бээрден,
Амдырал чагайжыңың!
Дээр шалга, тайга, хемге
Тара, синен элек үнүң!
Малчынарның азын санап,
Малдын төдү чиндесиң!
Азын, хамчык тайгалы тураан
Амдырал тодуг болуң!
Биче бураал, улу-дээ чон
Бичилин, ашучун төрөдөвисин!
Өртмөчелин дигтерисин,
Өөрүшкүдө тайбын тураан!
Дайын-чанын чексектери
Далындаан хуекталар!
Танымнастар ужурашкын,
Ташкылажы хөөрөштинер,
Тавыштыңер таварышкан,
Хөвс шалын арткыңар!
Ачы-төлдү келер айы,
Аыс дээр ага, чымык болуң!
Дагаа чылдын пугру-биле
Танышпаар, чолукшур!

АЖЫ-ТӨЛҮМ, БҮГҮ ЧОНОМ
Амыр-ла амыр! Чолукшур!
Ак-Сал ирег колдушуң, хо-лоу чага тууду, шага мөгөсө аарак, чоогунда уластар-биле мендилежер. Улуғ назымды кижиниң холу үстүгө, а анык жини азданган өрү чоолушур. Кадакта шай болуш белен оол, кыс ийн киж. Ак-Сал ирейге эжес союнээр. Чымылган чоң бот-боттары-биле чо-лукушурлар.

БАШКАРКЫЧЫ:
Болдустан-даа, назымды-даа болушан өбүн ким-даа өббас, Бурган-чүзөң муң-муң чылды

Мурунуң-ла номнал өөрөн. Чаа чылдың солчунушунуң Шагаа чыдаа болар болу. Эрги чылды чаалаалар, Эртен оруун дындаагыңар!
Эрги чылды ийн ажи кол-дуундан солөт ирерин келер. Бо уеде хөгүдү болуш тав-талың аяла, арталык ла бол-зө, бөзөлчү азы ийге би-життинген бола нини чонон хөвүнүгө таарымчалык болгу дээр, мичала-даа режиссеру, бо-лүзүр шилетиниң, чымыл-ганарны амдыралыңын байдала кол черин эгелээр.

ЭРГИ ЧЫЛ:
Эши! Амгырин-из, чонон!
Эртен чымын чен оол келдим
Ам бо шакта чарып тура,
Адаг-астан имый бөдөнм

Эртен чылдын төгүзүн
Эрги көрүп көрүңер даан.
Эни-бактын дөгөресин
Этким орто чүктен эртим.
Тогул, уш-даа, каан, хай-даа
Доозасы менээ турган.
Аас-кежиң кайчылда-даа,
Ош-кежиң кайчылда-даа,
Алыс мени оон эрттээр.
Сөөлү чыгым берин тура,
Сотурушкан дүзүрүн бо
Ашк-калай удустарың.
Ажы-тоду тогтур болуң!
Ой-биккек, алгыш-кырыш,
Ошан борта хөөржүтүңүң!
Аас-кежиң, найырал, иш
Ашпас хүн боң монгежиңиң!
Базга катан дүшкөжө.
Байырың чө, ажы-тымау
(Чоңга мөгөр).
Эрги чыл биле чоң байыр-лажып, чажымын чажым, сонун салып эгелээр. Эрги чыл дээр чүкче тейлээн соода, ийн киж-ини үдөн үлдүрер. Оон кы-жык төс-карк-биле чажымын чаштышкан, төс чүкче бөзө-чажымы чажар.

ПАНТОМИМА
Пантомитин дааш-шимөөни-н, чиритим аялга дындаалып келер. Аза-бук, Аары, Ара-гары, Хопчу, Дуржожкай, Оор болуш өскелер-даа амдыралга шилеткыч чүлдөр боттары-нын бүгү-ле багы уластар ча халдарып дээр, чоң ара-зынче түтүкү кирерин кызы-лдерлар, а чамдызын артык-бай берип болур.

Олар улусче халдашкынын кымыл турда, Ак-Сал ирей-биле даянжымы-биле кел-түн келер. Ол калчааран тур-ган бүгү багайлары сокса, дүрүн кызылар, Бичил-ла-даа чүгү-даа бүтпөс. Бичил даян-жыктын ажылаар.

АК-САЛ:
Делетейде бистер ийн Декейнең черивис чок. Бо-ла бүгү хайыгылың Мөңдөктөн өзү кирээл! Чагадан өңчө халап, бактын Чагадан-даа чаалаалары. Ийленбитин бүгү чоңду. Ийнерин бугуредилең!
Иштиңе чугааанмышан, хү-зөө-не бактарыңче даангы-ман углай турдара-ла, олар айна соруналык чүвө ага тү-түнүп кээп-ле турар. Оларын шүтүзүпүң чажыс черге болуң эжээр.

БАШКАРКЫЧЫ:
Эрги чылдан чыдып калган Элбер-самдар буттугалары Чаа чылче кирбөлүшөр, Чагадангы чок кымчалатпаан! Бүдөң-ле бактарың сепарийнчи киржикчилер хараган-биле бу-зээйи ойданы алпаалар.

АК-САЛ:
Кызыгааран дайын кирбезин. Кыдыг кижилерге аарыг дөгбөзүн!
Сырыгыдан мал чалгаалып,
Чымык делетейиң ш дулгаазың!

Өршө хайыракан!
(Чалбарыр)
БАШКАРКЫЧЫ:
Шагаа шажы шажылады
Чаа чылды чаалаалары!
Ийик-хепти көктөнүң!
Ижин-хөвүнү сергедилер!

Киржикчилер болуш чымыл-ганар хептерин каттай ту-кулаар, айнаарын, хөгүдү алганын үлөгөзүн-биле азы «Ак шажы» деп таншын утууда күзөкшө-биле Чаа чылды чаалап кирер.

ЧАА ЧЫЛ:
Эки, чонон! Мендээ, чонон!
Эл-кол болуш дүшүзүңер.
Эртен чылдын эрттирер каан Эки чүлүн сагыралдым,
Чүртүгүстү буржардым.
Чүртүгү чүлүн аштаалары!
Арин-нуңуру хуузаң кээр,
Артык чандан хосталдым!
Келген долаң колуңэм бо!
Кежиң-чолдуг, ажы-ыштың,
Алган-эштиң, ажы-талдуң
Амыр, тайбын чурттаалыңар!
Сөөк челек инай туруң,
Чолдуг чыргал бээр туруң!
Аары-аржык инай туруң,
Аас-кежин бээр туруң!
Кыраан киж даштыг ораун
Кыдык кийи оожургазың!
Нүүгү-хонгар үймөс болуң.
Уер үнүң сагыналазың!
Азыраан мал арбылазың,
Антыгышта чаш—пачын болуң!

Аныктар киргештары

Красноармейскан 100 Индекс 667000
ТУРГУЗКУЧУЛАРЫ: Тыва Республикасынын Чыдаа Совети болуш Чаага «Шын» солунун редактор

РЕДАКЦИОН КОЛЛЕКТИВИ: Н. С. Базыр (кол редактор) орданычтары: К. Ш. Монгуш М. М. Сага (харыс-салгалык секретарь), В. М. Саг, К. К. Саг (Кол редакторун орданычтары), Н. С. Эргел

РЕДАКЦИОННЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:
Кол редактор — 3-43-34; колден кызылар кудузу адыр — 3-34-26; кол редакторун орданычтары — 3-33-91; — 3-34-17; харыс-салгалык секретарь — 3-34-92; орданычтары — 3-45-93.

КИДИСТЕР: улус апуаттарынын Советтери «Ишти-лээ-политиктиг болуш соода айтырылдар» — 3-34-19; — 3-34-98; «Улетур» — 3-34-49; 3-36-73; өвсө ажылдагыч — 3-41-16; культура, уаус өөренигези болуш чогаа 3-39-15; 3-34-57; мезделер болуш спорт — 3-36-82; 3-34-57; оюлга — 3-34-39, 3-34-93; чагаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; улаурукчулар — 2-27-41; солун кеабепи баргаала — 3-57-92; 3-14-94; бухгалтерия — 3-37-11.

Солун Россия Федерациянын Парлакта болуш мезделер министрельгезуугу чындай паралаалын, мезделерин кустог чорун калгаар тавызы-биле Тывада хайгарал чегинге бурууткеттинер.

Буруткенин дугаары — Т-00007

Солула паралааттын материалларын авторларынын болалары редакциянын туржу-биле дүшөөй барып болуур. Айтылган фактылар, санары болуш өскө-даа дындагылары төпт авторлар боттары харыс-салгалы.

Чыгыш № 26, Индекс 54240, Тиржаы 24.010.